

LODY VAN DE KAMP

ALLEEN

MOZAĀEK | ROMAN

Alleen

Lody B. van de Kamp

Alleen

TWEEDE DRUK

UITGEVERIJ MOZAÏEK - ZOETERMEER

Van Lody van de Kamp verschenen ook bij Uitgeverij Mozaïek:
Weskinderen
Oorlogstranen

Eerste druk juni 2010
Tweede druk oktober 2010

Ontwerp omslag Wil Immink
Layout binnenwerk Gerard de Groot
Redactionele bewerking Jeannette Wilbrink-Donkersteeg

ISBN 978 90 239 9321 6
NUR 301

© 2010 Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijmozaiek.nl

1946

De pianist schuift voortdurend op zijn krukje heen en weer. Telkens wanneer hij met kracht zijn beide handen op de toetsen plaatst, wipt hij iets omhoog. Erna ziet hoe de bas-sist naast hem met zijn voet de maat aangeeft. De derde man van het strijkje loopt door het café en blijft al spelend bij elk tafeltje even staan, zijn lichaam iets voorover gebogen. Ze herkent de muziek, de *Barcarolle* van Offenbach.

Erna schudt haar hoofd. Ze voelt dat ze een kleur krijgt. 'Nee, Chaja. Echt niet. Nu niet en later niet. Ik weet het zeker.' Haar stem klinkt vastberaden. 'Je weet dat ik veel om je geef...'

Dan aarzelt ze toch. Ze zwijgt. Veel van wat ze samen hebben meegemaakt, komt boven. Chaja in de onderduik, zichzelf in het kamp. Ja, het gevoel van verbondenheid is alleen maar gegroeid. Ze hebben elkaar verteld over hun angsten, hun alleen-zijn. Allebei zijn ze nagenoeg zonder familie achtergebleven; zonder vrienden; ook zonder doel in het leven. Alles is uitzichtloos. Toch vraagt Chaja van haar dat ze naar de toekomst kijkt, dat ze bovendien overweegt die toekomst met een ander te delen.

'Nee,' zegt ze heftig, 'ik wil niemand ontmoeten. Ook jouw broer niet. Mijn besluit staat vast.'

Ze neemt een tweede sigaret aan, terwijl Chaja haar een brandende aansteker voorhoudt. Ze inhaleert diep. Haar vriendin bedoelt het goed. Maar begrijpt ze dan niet dat trouwplannen geen deel meer uitmaken van haar wereld? Chaja beseft toch ook dat trouwen te maken heeft met lief-

hebben? En dat de mogelijkheid om lief te hebben ergens ver weg in de dood en het vuil van Bergen-Belsen is achtergebleven?

Uit liefde worden kinderen geboren. Kinderen die met hun hoofdjes tegen de muur van de barak werden geslagen om daarna dood op de stapels lijken buiten te belanden.

De violist nadert hun tafeltje. Ze negeren hem. De muzikant begrijpt blijkbaar dat hun hoofd niet naar muziek staat en loopt door.

‘Chaja, ik ben alleen. Met geen mens ter wereld kan ik ten diepste nog iets delen.’

Chaja schuift haar stoel dichterbij. Nog één keer waagt ze een poging. ‘Wij delen toch ook dingen samen? Juist door onze herinneringen aan de misère en aan de dreigende dood gaat onze vriendschap zo ver, toch? Waarom zou je dan niet gewoon kennismaken met Herman?’

‘Ik heb er geen behoefte aan.’ In haar stem klinkt de kilte die een deel van haar geworden is. ‘Mijn toekomst is in Bergen-Belsen achtergebleven.’

Chaja staat op. Zwijgend neemt ze haar jas van de kapstok en trekt die aan. Dan komt ze nog even terug. ‘Ik begrijp het wel,’ zegt ze zacht. ‘Het is goed.’

Ze loopt langs het buffet om de koffie af te rekenen. Met de deurknop in de hand kijkt ze nog één moment om.

‘Kan ik u ergens mee van dienst zijn?’ vraagt de kelner vriendelijk.

‘Graag nog een koffie.’

Chaja begrijpt haar. Natuurlijk zal ze begrijpen dat het voor haar onmogelijk is. Ze heeft Herman, Chaja’s oudere broer, voor de oorlog ooit ontmoet. Het klikte tussen hen, toen.

Met z'n drieën zijn Chaja, Herman en hun vader uit de oorlog teruggekeerd. Het contact met hun vader verloopt moeizaam. Chaja probeert ondanks alles naar de toekomst te kijken. Ook voor haar, Erna. Chaja zoekt nieuwe contacten, vriendschappen, relaties. Zelf kan ze dat niet meer. Veel voor elkaar betekenen, liefhebben, het is onmogelijk geworden. Iedereen die zij liefhad, is achtergebleven: haar vader, haar drie jaar jongere zusje Martha en de kleine Eddie in een van de kuilen die zijzelf heeft helpen graven, haar moeder ergens op een hoop lichamen die de dag voor haar vertrek door Engelse soldaten werden verbrand. De mogelijkheid om te beminnen is ook begraven; de kans om lief te hebben is ook verbrand, daar in die modderpoel diep in Duitsland, waar ziekte, dood en verderf het leven beheersten.

Ze neemt de laatste slok koffie en wenkt de kelner. 'Ik wil graag afrekenen.'

'Niet nodig, mevrouw. Dit kopje is al betaald door de dame met wie u zojuist zat te praten.'

Echt Chaja! Die houdt zelfs rekening met de koffie die haar vriendin drinkt nadat zijzelf al is weggegaan.

Terwijl ze haar jas aantrekt, blijven haar gedachten bij Chaja. Wat hebben ze de afgelopen tijd veel gepraat! Zij vertelde Chaja over Westerbork en de andere kampen. Chaja vertelde haar over de zwerftochten van onderduikadres naar onderduikadres, over liefde en over verraad.

Chaja is de enige uit haar vriendenkring die na de oorlog terugkwam. Bijna zonder familie, net als zij. Nu moeten ze verder. Zeker, maar niet met nieuwe vriendschap, niet met liefde, niet met een man. Chaja denkt daar wel aan. Ze heeft haar al eerder gevraagd of ze Herman niet eens opnieuw wilde ontmoeten. Ze peinst er niet over! Nooit zal

ze zich meer binden, nooit het risico lopen om weer afscheid te moeten nemen.

De kelner houdt haar haar mantel voor. Ze zet de kraag op, knikt de kelner toe en loopt de gure buitenlucht in.

Met haar mouw probeert ze de binnenkant van Irma's kraag schoon te veegen. De luizen blijven komen. Van Irma's rug kruipt er voortdurend nieuw ongedierte naar de korte stekels op haar hoofd. Ze kent Irma nog maar een paar weken. Zij kwam met een transport uit Polen in Bergen-Belsen aan en deelt sindsdien de brits met haar. Eindelijk heeft zij weer een leeftijdgenoot aan deze kant van de barak. Die waren er niet meer, sinds een tyfusplaag alle meisjes uit de eerste tijd het leven kostte. Mama zal het volgende slachtoffer wel zijn. Die wordt met de dag zieker. En daarna? Zijzelf? Dan hoeft ze zich in elk geval geen zorgen meer te maken over de manier waarop ze het moet gaan redden als deze oorlog ooit is afgelopen. Maar het idee dat ook haar lichaam op die grote stapel lijken tussen de barakken zal komen te liggen, weerhoudt haar er toch van om verder te denken.

Die luizen, daar moeten ze eerst vanaf. Nu is ze zelf aan de beurt. Ze hurkt voor Irma neer, die probeert haar jurk van het ongedierte te ontdoen.

Zo gaat het al weken. Soms lachen ze erom. Vaak vertellen ze elkaar ondertussen hoe het vroeger thuis was. Of ze fantaseren over later; dan doen ze net alsof er nog een toekomst bestaat. Ze moeten toch iets doen om de tijd te doden.

Wat werkt Irma traag vandaag! Ze kijkt over haar schouder in het bleke gezicht en ziet zweetdruppels op het voorhoofd van haar vriendin. Met een ruk draait ze zich om. 'Irma! Ben je ziek? Fij – ook?'

De volgende dag komt Irma niet van haar brits af. Een paar

*dagen blijft ze liggen. Totdat haar ogen voorgoed dichtgaan.
Ze huilt niet om het verlies van haar vriendin. Wel neemt ze zich
één ding stellig voor: wie er nu ook naast haar op de brits komt
liggen, vriendschap sluit ze niet meer. Ze zal nooit meer afscheid
nemen.*

‘En mag ik ook een buisje Norit?’

Erna reikt naar de plank achter zich en legt het gevraagde buisje naast de andere medicijnen. ‘De tabletten moet u driemaal daags nemen, de crème ’s avonds voor het slapen gaan op doen. Vooral niet te dik.’ Ze schuift de medicijnen in een zakje. ‘Mag ik nog even uw ziekenfondskaart zien? Ja, dank u wel. Dag mevrouw. Wie kan ik nu helpen?’

Een oudere man in een lichte, verschoten regenjas stapt naar voren. Hij draagt zijn druipende paraplu over zijn arm. Op de grond vormt zich een plasje.

‘Zou ik op dit recept kunnen wachten? Het is voor mijn vrouw. Ze ligt ziek op bed.’

Erna neemt het briefje aan en leest het vluchtig door. ‘Ik zal even kijken of we alles in huis hebben. Een ogenblikje alstublieft.’

Ze loopt naar achteren, trekt een la open en schuift hem weer dicht. Dan zoekt ze tussen de vele bruine glazen potten in de kast.

‘Ja, meneer. Dat lukt wel. Over een minuut of tien is het klaar. Wilt u hier wachten of moet u misschien nog een boodschap doen?’

‘Ik wacht liever even hier. Het regent pijpenstelen.’

‘Prima!’ Erna schuift een schoteltje naar voren. ‘Alstublieft, neemt u een dropje.’

Dan haast ze zich naar achteren. Ze legt het recept voor zich op tafel en weegt vijftieng milligram atarax af. Ze schuift haar liniaaltje één regel naar beneden en neemt de

bruine pot met monohydraat van de plank. Nu nog het zetmeel en de titaniumdioxide en dan kan mevrouw De Hertog straks de pillen draaien.

Het is een geschenk uit de hemel dat ze na haar terugkeer uit het kamp meteen weer aan de slag kon in de apotheek waar ze voor de oorlog werkte. Hoewel ze er bijna vijf lange jaren uit was geweest, had mevrouw De Hertog haar de gelegenheid gegeven de draad weer op te pakken.

Ze verdiepte zich in alle veranderingen en was binnen de kortste keren weer net zo geroutineerd als voorheen. Het werk doet haar goed, want het klaarmaken van de recepten eist al haar aandacht op. Zo heeft ze geen tijd om aan iets anders te denken. In haar vrije tijd wordt ze al genoeg door haar gedachten achtervolgd. Op werkdagen tussen half negen 's ochtends en zes uur 's avonds kan ze de herinneringen aan honger, stank, slaag en gemis althans enigszins van zich afzetten. Dat ze des te heviger terugkomen zodra ze haar witte jas uittrekt, is onvermijdelijk.

In de winkel kucht de heer in de regenjas. Van Roemberger heet hij. Wat zou hij doen voor de kost? Of is hij al te oud om te werken? Ze kijkt over haar schouder, maar kan zijn gezicht niet meer zien. De klant zit achter een krant verborgen. Misschien is hij wel een leraar. Vroeger had ze een meester die een beetje op hem leek. Meester Zeligman, altijd in een gestreept pak. Hij had enorme oren, daar plaagden ze hem mee. Meester Zeligman en de klas, zouden ze er nog zijn? Of zijn ook zij niet teruggekomen?

‘Meneer Van Roemberger?’

De man met de regenjas vouwt zijn krant dicht en komt naar de toonbank. ‘Is het gelukt?’

Erna knikt. ‘Het gebruik van de medicijnen is u, geloof ik,

bekend. Als u het recept nog een keer wilt herhalen moet u wel even langs de huisarts.'

'Dat had ik begrepen, ja. Dank u wel, juffrouw. Nee, het hoeft niet in een zakje. Ik neem het zo wel mee.'

Ze ziet door het glas dat de man zijn paraplu opzet zodra hij de winkeldeur achter zich heeft gesloten. 'Dag, meester Zeligman.'

Ze blijft naar buiten staren. De klanten verwachten dat ze vriendelijk tegen hen is, het hoort bij haar vak. Maar het gaat haar niet altijd even gemakkelijk af. Er zijn dagen waarop ze het haast niet kan opbrengen om voortdurend hartelijke praatjes te maken.

Het is mevrouw De Hertog ook niet ontgaan dat ze niet langer het opgewekte meisje is dat hier voor de oorlog in dienst was. Toen ze laatst vriendelijk en voorzichtig daarover een opmerking maakte, heeft Erna haar schouders opgehaald. Sindsdien staat ze het liefst op dit plekje achter in de winkel, waar de recepten worden klaargemaakt. Hier hoeft ze met niemand te praten en kan ze gewoon haar werk doen.

De laatste klant van vandaag vertrekt. Mevrouw De Hertog sluit de winkeldeur. 'Erna? Het is nu al een stuk kouder, maar je loopt nog steeds in je regenjas. Kan ik je een plezier doen met deze wintermantel? Mij past hij niet meer.'

'Dank u wel, mevrouw.' Het kost haar weinig moeite om het geschenk aan te nemen. Aangeboden hulp accepteren, dat was in het kamp een manier om te overleven. Mevrouw De Hertog heeft vast en zeker begrepen dat ze geen andere jas heeft. En waar zou ze een nieuwe van moeten betalen? Haar weekloon is net voldoende voor de huur van haar kamer en voor haar eten. De vijfendertig gulden die de gemeente haar bij haar terugkomst voorschoot – 'voor de

eerste levensbehoeften' – heeft ze nog niet eens terugbetaald. Ze denkt eraan, telkens wanneer ze gebruikmaakt van wat ze voor dat bedrag heeft gekocht: enkele kleren, een tweedehands tafel, twee stoelen, een bed en linnen-goed. En als deze 'bezittingen' haar niet aan haar schuld herinnerden, dan zouden de aanmaningen die ze op gezette tijden ontvangt dat wel doen. Ze heeft er geen idee van waar ze het geld vandaan moet halen. Ze mag blij zijn dat ze de tien gulden die ze direct na de oorlog van de *kehille** kreeg, niet hoeft terug te betalen.

'Er zitten wel een paar vale plekken op,' zegt mevrouw De Hertog aarzelend, terwijl ze haar de jas laat zien. 'En de onderste twee knopen bungelen er een beetje bij. Die moet je even vastzetten.'

Erna knikt. Kale plekken zullen haar een zorg zijn. En bungelende knopen? Haar hele leven heeft in de voorbije jaren aan een paar draadjes gebungeld.

Met een schok komt de trein tot stilstand. Er is te weinig ruimte voor de dicht op elkaar gepropte passagiers om door elkaar geschud te worden. De druk in haar rug wordt wel iets zwaarder. Het is een van de beide lichamen die in een hoek van de vee-wagen op elkaar gelegd zijn. Een oud echtpaar heeft de reis niet overleefd. Hun lijken schuiven wat naar voren nu de trein stopt. Dit keer blijven de deuren niet op een kier staan, net genoeg om de ontlasting uit de volle, stinkende emmers naar buiten te gooien. Ze schuiven wijd open. Van buiten klinken bevelen. 'Heraus! Schnell!' Honden met bloeddoorlopen ogen rukken aan kettingen. Verdoofd door de dagenlange reis zonder eten of drinken, verkrampt door het lange zitten in één houding, kruipt ze naar de deur. Mama tilt Eddie uit de wagen. Papa neemt Martha en

* Achter in dit boek is een woordenlijst opgenomen.

haar zelf bij de hand. Haar ogen moeten wennen aan het felle daglicht. Het gaat de nazi's niet vlug genoeg. Ze hoort het knallen van zweepen. Mensen vallen kermend neer. De meesten moeten in lange rijen gaan staan. Mannen aan de ene kant, vrouwen en kinderen aan de andere kant. Om de een of andere reden mogen haar ouders, haar zusje, broertje en zijzelf bij elkaar blijven. Ze moeten wachten. Het is al lang donker als de rij vrouwen en kinderen eindelijk in beweging komt. De stoet loopt langs het spoor helemaal naar het einde van het terrein, in de richting van hoge schoorstenen die voortdurend een donkere walm uitbraken. Zelf wordt ze met haar familie naar een van de barakken gebracht, waar ze de nacht doorbrengen.

De mantel staat haar niet gek. Ze draait zich voor de spiegel half om. In het schemerlicht van de winkel zie je de kale plekken nauwelijks. En die losse naad op het linker revers kan ze dichtnaaien. Ze is weliswaar geen held met naald en draad, maar dit moet haar lukken. Trouwens, ze heeft nog steeds die corsage liggen. Die kan ze mooi op die plek naaien. Dan zie je er helemaal niets meer van als er mogelijk een draadje scheef zit.

Mevrouw De Hertog is klaar met het tellen van de kas en het opmaken van de voorraadlijst. 'Kom jongedame, ik weet niet hoe het met jou zit, maar ik ga naar huis.'

Even twijfelt ze. Zal ze de nieuwe jas aanhouden of zal ze toch met haar zomermantel naar huis gaan? Nee, ze heeft vaak genoeg kou geleden. Ze bedankt mevrouw De Hertog nogmaals en samen lopen ze naar buiten. Op straat stopt ze haar handen diep weg in de zakken. Ze voelt zich behaaglijk warm.

1949

Erna zet haar boodschappentas neer en bukt zich. Op de deurmat ligt een witte kaart met een plaatje van de Israëli-sche vlag. Ze draait hem om. Het is de uitnodiging voor een bijeenkomst van de Nederlandse Zionistenbond. Ze legt de kaart op het stapeltje ongeziene post van de vorige dagen en zakt besluiteloos op een stoel. Ze staart naar haar boodschappentas. Eigenlijk zou ze nu die andijvie moeten gaan schoonmaken. Ze heeft al een paar dagen geen warme maaltijd gehad.

Ze trommelt met haar vingers op het tafelblad. Dan schudt ze haar hoofd. Nee, ze heeft echt geen zin om te koken. Ze staat op. In het trommeltje op het aanrecht zit nog voldoende gemalen koffie. Dan zet ze de ketel met water op.

Even later zit ze op een boterham met appelstroop te kauwen, net als gisteren en eergisteren. Haar oog valt op de stapel post naast haar. Afwezig pakt ze de bovenste kaart en leest.

Donderdagavond 3 juni komt een *sjelieach* uit Amsterdam praten over *alijah*.

Peinzend kijkt ze op. Vroeger thuis verdwenen krantjes en andere post van de Zionistenbond direct in de vuilnisbak. Haar vader moest niets van het Zionisme hebben. De opperrabbijn had er tijdens zijn *droosjes* in *sjoel* ook vaak tegen geageerd. De zionisten – vaak niet-religieuze Joden – wilden een eigen Joodse staat oprichten. Volgens de opperrabbijn kon dat niet. Pas als de *Mosjiejach* komt, mag het Joodse volk weer een eigen land hebben in *Erets Jisraeel*. Dat land zal

alleen een land kunnen zijn waar de regels en wetten van de *Thora* gelden. Maar dat willen de niet-religieuze zionisten juist weer niet.

Ze giet het kokende water langzaam in de koffiepot. Ze moet de rest van de post toch ook maar eens doornemen. Behalve een paar rekeningen zal er wel niets spannends tussen zitten, maar de stapel wordt steeds hoger.

Als ze met haar koffie weer aan tafel zit, draait ze de uitnodiging een paar keer om. De opperrabbiijn was niet de enige die zich tegen het Zionisme verzette. Als ze op *sjabbes*mid-dag samen met Martha, Eddie en hun ouders bij hem op bezoek ging, luisterde ze naar de gesprekken. Dan hoorde ze de opperrabbiijn spreken over belangrijke rabbijnen uit Oost-Europa. Net als hij waren zij erg gekant tegen het Zionisme. Achteraf vraagt ze zich soms af of deze geleerden, de opperrabbiijn en papa het wel bij het rechte eind hebben gehad. Ze voelt zich altijd schuldig bij dergelijke gedachten. Maar toch... Als haar ouders bij de opkomst van Hitler en de nazi's naar de zionisten geluisterd hadden en naar *Erets Jisraeel* waren gegaan, hadden ze gered kunnen worden.

Ze gooit een schep suiker in haar beker en neemt een slok. Dan slikt ze nog een keer. De koffie smaakt sterk, zonder melk. In deze tijd van het jaar kun je de melk moeilijk langer dan twee dagen goed houden. Morgen zal ze weer verse kopen.

Donderdag 3 juni, dat is volgende week. Zal ze toch eens naar zo'n avond gaan? Of is ze daarmee ontrouw aan haar vader en de opperrabbiijn? Maar ze hoeft toch geen gehoor te geven aan de zionisten? Ze wil alleen wel eens weten wat zij te vertellen hebben over *Erets Jisraeel*.

Wrevelig schuift ze haar koffie van zich af. Die kaart brengt haar van haar stuk, merkt ze. Ze voelt zich onzeker.

Ze houdt zich voor dat *rav* Grodzinsky en *rav* Wasserman echt wel wisten waarover ze het hadden. Maar de twijfel blijft. En tijdens aardedonkere, slapeloze nachten maakt die zelfs geregeld plaats voor een diepe wanhoop. ‘O, G’d! Waarom heeft U hen niet laten luisteren? Was de dood in Bergen-Belsen beter dan een leven in *Erets Jisraeel?*’

Meestal valt ze pas tegen het einde van zo’n nacht alsnog in slaap. Geplaagd door zware hoofdpijn en gekweld door schuldgevoelens wordt ze dan korte tijd later wakker. Opnieuw heeft ze getwijfeld aan de wijsheden van de opperrabbin en andere grote geleerden. Moeizaam begint ze aan een nieuwe dag.

De blauw-witte kaart blijft haar intrigeren. Of ze wil of niet, hij belandt niet in haar vuilnisbak. Ze gaat!

In het zaaltje naast de *sjoel* zitten zo’n dertig mensen, allemaal van de *kehille*. Aan de muur recht tegenover haar hangt de Israëlische vlag. Ze weet nog precies wat haar vader daarover vertelde. De twee blauwe strepen onder en boven de davidster waren nagemaakt van de zwarte strepen op het *tallies* dat iedere vrome Jood dagelijks draagt tijdens het ochtendgebed. ‘Naar *sjoel* gaan ze niet meer, de zionisten,’ schamperde papa dan. ‘En een *tallies* dragen ze niet. Maar ze hijsen hem wel iedere dag de vlaggenmast in.’

Naast de vlag hangt een ingelijste foto van David ben Gurion, minister-president van de staat Israël. Ook over hem wist haar vader het een en ander te vertellen.

Stampvoetend staat ze voor haar ouders. ‘Papa! We zijn toch niet voor niks na de Kristallnacht uit Duitsland gevlucht! Je hebt met je eigen ogen gezien wat de nazi’s die nacht met onze sjoel hebben gedaan! Je weet best wat ze verder nog van plan

zijn. De zionisten hebben gewoon gelijk. We zullen veel veiliger zijn als we nu naar Palestina vertrekken. Daar krijgen we een eigen land. Als we allemaal naar Erets gaan, komt de Mosjjeach waarschijnlijk alleen maar vlugger.'

Papa laat haar uitrazen, terwijl hij haar geërgerd aankijkt. 'Altijd dezelfde discussie! Je weet wat de chachomiem over de zionisten zeggen. Hoe kunnen mensen die zich aan G'd noch gebod storen, die tereife eten en de sjabbes moedwillig breken, ooit de verlossing dichterbij brengen? Nee, ik ben bang dat al die tsores juist door hen over ons komen.'

Ligt het aan haar of is het werkelijk zo warm in de zaal?

'Denken jullie echt dat je hier een nieuwe toekomst kunt opbouwen nu de oorlog is afgelopen? Houd jezelf niet voor de gek! Europa heeft de Joden uitgespuugd. Net als Spanje dat vijfhonderd jaar geleden deed. En net als Engeland dat in de middeleeuwen heeft gedaan.'

Joram – in zijn beige kakibroek en een wit, open overhemd – laat het getatoeëerde nummer op zijn arm zien. 'Dit hebben de nazi's gedaan. Maar voordat ik in hun handen viel, was ik al door Nederlandse burens verraden en door de Nederlandse politie uit mijn onderduikadres gehaald. Voor ons is hier geen toekomst! *Am Jisraeel chai!* Het Joodse volk leeft! Alleen niet hier, maar in *Erets Jisraeel*. De *Haggana* strijdt voor een eigen Joodse staat. Nog even, en de Engelse bezetter zal ons land verlaten. Dan zijn wij de baas. Na bijna tweeduizend jaar *Am Jisraeel be Erets Jisraeel*. Het volk Israël in het land Israël!'

Ze kijkt om zich heen. De meeste mensen kent ze. Sinds de oorlog is de *kehille* niet meer zo groot als voor die tijd. Toen kende je degenen die op *sjabbes* in *sjoel* kwamen, met de rest had je eigenlijk nooit te maken.

Twee rijen voor haar zit meneer Kleerekoper. Voor de oorlog was hij heel vroom. Net als haar vader wilde hij van het Zionisme niets weten. Toen ze hem na de oorlog terugzag, liep hij zonder keppeltje. In *sjoel* komt hij nooit meer. Zo zijn er wel meer die na alle ellende hun Jodendom hebben afgezworen.

‘Willen jullie daar niet bij zijn? Blijf je liever in dit duistere Europa, waar de aarde doordrenkt is met het bloed van je familie? Willen jullie echt geen aandeel hebben in ons eigen *Erets Jisraeel*? Na bijna tweeduizend jaar een eigen land! Het land van onze aartsvaders. Het land dat ons is toegezegd. Ons en niemand anders!’

Joram wijst in de richting van zijn toehoorders: ‘Ons land! JÓuw land!’ Hij draait van rechts naar links. ‘Ja, ook jouw land! Zou je daar niet voor willen vechten? Zouden wij de woestijn niet willen ontginnen, de steden niet willen bouwen, de moerassen niet willen dempen?’

De aanwezigen hangen aan Jorams lippen. Hij roept hen op te gaan staan en haalt uit zijn broekzak een keppeltje dat hij opzet.

Een aantal mensen volgt zijn voorbeeld. Sommigen gebruiken een opgevouwen zakdoek, omdat ze niets anders bij zich hebben. Samen zingen ze het *Hatikwa*, het volkslied van de op te richten Joodse staat. ‘*Li’jot am gofshie beartsee-noe*. Om een vrij volk te zijn in ons land. Het land van Zion en Jeruzalem...’

Huilen kan ze al lang niet meer. Maar bij het horen van deze woorden worden Erna’s ogen toch vochtig. ‘Een vrij volk te zijn in ons eigen land, het land van Zion en Jeruzalem...’

Weer gaan haar gedachten naar papa en de opperrabbijn.

Ze zouden haar een verraadster vinden. Maar ze heeft wel gelijk gekregen. Tegen een ontstellend hoge prijs.

Met haar gedachten nog bij de bijeenkomst loopt ze de volgende morgen naar de apotheek. Bijna botst ze tegen iemand aan die uit een portiek komt. Verschrikt mompelt ze een verontschuldiging.

De man accepteert die duidelijk niet. Woedend kijkt hij haar aan. ‘Kun je niet uitkijken, vuile Jodin! Ze zijn zeker vergeten je te vergassen? Nou, dat komt nog wel! De Führer mag dan dood zijn, er zijn nog genoeg verstandige mensen overgebleven.’

Ze staat als aan de grond genageld. Ze zou erop los willen slaan. Ze zou willen wegrennen. Maar ze kan niets.

Een klodder spuug belandt op haar jas. ‘Ik weet je te vinden, klerejood!’

De man draait zich om en loopt weg. Een paar omstanders die zijn blijven staan, schudden hun hoofd. Ze gaat die dag niet naar haar werk.

De volgende dag laat ze zich evenmin in de apotheek zien en de dag daarna ook niet. Pas de derde dag waagt ze zich weer op straat. De kaart die ze in haar hand heeft, is geadresseerd aan De Nederlandse Zionistenbond, Johannes Vermeerstraat 24 in Amsterdam. Voor de brievenbus leest ze de tekst nog één keer door.

‘*Shalom* Joram. Je had gelijk toen je bij ons was op die avond van de NZB. Ik wil graag mee naar *Erets Jisraeel*. Laat me alsjeblieft weten wanneer de eerste de beste gelegenheid zich voordoet. *Am Jisraeel chai!* Erna Eissenstadt, Adelheidstraat 201, Den Haag.’

Ze schuift de kaart half in de gleuf. Het metalen bordje midden op de brievenbus geeft aan dat de bus om vier uur vanmiddag gelicht wordt.

Een zucht ontsnapt haar. ‘Lieve papa, vergeef me. Hier kan ik niet langer blijven.’

Dan laat ze de kaart los. De klep van de brievenbus slaat dicht.

Elke band wordt vroeg of laat verbroken. Op elke liefde volgt ooit een afscheid. En afscheid is er genoeg geweest in haar leven. Zonder haar familie keert de jonge Joodse Erna terug uit het concentratiekamp in Duitsland.

Ze besluit te luisteren naar de oproep van de zionisten om in de pas opgerichte staat Israël een nieuw bestaan op te bouwen. Ook daar wachten echter strijd en vertwijfeling. Hoe kan Martin vechten voor hun eigen Joodse land en tegelijk eeuwenoude tradities aan de kant schuiven? Hoe zit het met het niet-koosjere eten? Mag ze eigenlijk wel bij een kampvuur zitten dat op sjabbes wordt aangestoken? En wat wordt er van haar verwacht als een jongen met haar wil dansen?

De problemen worden levensgroot als Erna ontdekt hoe zionisten land van Arabieren afpakken en Joodse baby's laten verdwijnen. Waar kan ze een antwoord vinden op de vragen van haar volk – en van haar eigen leven?

Lody B. van de Kamp (1948) was als rabbijn aan verschillende orthodox-Joodse gemeenten verbonden. Hij publiceert regelmatig en houdt spreekbeurten over Israël en het Jodendom. Er verschenen van hem inmiddels twee veelgeprezen romans: *Weeskinderen* en *Oorlogstranen*.

'Alleen is een indringend, boeiend boek over een jonge Jodin net na de Tweede Wereldoorlog. Ze kruipt in je huid en neemt je mee in de grote vragen van haar volk. Lezen!'

Nederlands Dagblad

NUR 301

ISBN: 978 90 239 9321 6

9 789023 993216